

հողեղինացս ընդ առաջ քո և Տեառն,
յայնժամ և դու լեր աւելական քո, երկըր-
պագուացս աղաչեմք:

Սոսկալի տիպ միատեսակ երկուց ներ-
հակ բազմաշաւիղ, ես դու նըշան սեռն և
անապական Աստուծոյ կապաւղին և արծա-
կաւղին, և դարձեալ բարձրագոյն կապաւ-
ղին, յորժամ ծաղկեսցի նըշին և տարա-
ծեսցի կապարն ընդ գալուստ քո յերկնից,
ուր փողագոջ հընչումըն հրեշտակապետին
Պարբրէլի, դու յառաջընթաց և կարապետ
թագաւորին անմահի, յայնժամ յիշեսցես
զհոգիս հանգուցելոց մերոց առաջի ահա-
ւոր քո բեմիդ, աղաչեմք:

Եւ ևս առաւել . . . :

Ձանձինըս մեր . . . :

Քէն հայեմք ամենազաւր Սուրբ
Հոգի, պահպանեա ըզմեզ ընդ հովանեաւ
սորին խաչի ամրածածուկ թեոց, զհայրա-
պետական իշխանութիւն իւզոյն աւծու-
թեամբ յերկարածիդ ամաւք, զեպիսկոպո-
սունըս՝ միանեծան տէրութեամբ աններհակ
զաւանութեամբ, յերիս անձնաւորութիւն
Սուրբ Երրորդութեան և մի տէրութեան,
զգաւըս քահանայից շնորհազարդ կարգաւք
ի փայլուն եկեղեցոյ, ուղղափառ վար-
դապետութեամբ որդոց նոր Սիոնի, ըզ-
տէրութիւն իշխանաց քաջամարտիկ քրիս-
տոսանգեաց զաւրաց անյաղթելիք ի պո-
տեղաւմի, ըզսփական ժողովուրդս զաշա-
կերտեալքս սըբբոյն Գրիգորի, ամենայն
ազգաւ և տոմիւ, զանգաւստանըս մեր բե-
րիւ և պըտղալիւր առատութեամբ: Եւ այժմ
ողորմեաց . . . :

Հրատ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒՎԱԿԱՆ

Ձեռ. Թ. 231

ԿՐՕՆԱ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾ

ԵՒ ... ԱՐԴԻ ՄԱՐԴԸ

Քարգանաւար մեր ընթերցողներուն կը
ներկայացնեն հետաքրքրական յոդուած մը որ ոչ
միայն մեր օրերուն, այլ յոյր ժամանակնե-
րուն, յորդ մեծոք մարդոց միջերը յուզած է:
Տարակարծութեանց եւ կանխակաշ կար-
ծիքներու շնիչ չտալու համար ի յաւայտուն
պատգի կը սեպեն յայտարարէ թէ, յոյուածին
շուրջ հոնպարտութիւն ունի որոշ վերապա-
հումներ:

ԽՄԲ.

Կարելի է ըսել թէ իմաստասիրական
բոլոր գրութիւնները փորձած են զԱստուած
ճանչնալ, Աստուծոյ էութիւնը հասկնալ՝
մաքով: Սկզպտիկները կը մերժեն ընդու-
նիլ թէ մարդ սեւ բան որոշապէս կրնայ
գիտնալ(*). հետեաբար ոչինչ կրնան ըսել
Աստուծոյ մասին: Անհատապաշտներ միւս
կողմէ կը պնդեն թէ մարդուն ճանաչողու-
թիւնը կը սահմանափակուի իր անձին ծի-
րին մէջ միայն և հետեաբար Աստուծոյ գո-
յութիւնը չ'ապացուցուի: Բայց Աստուծոյ
ինչպէս նաեւ Անոր կողմէ ստեղծուած նիւ-
թական աշխարհին մասին մեր ծանօթու-
թիւնը ստոյգ է և վաւերական, տրուած
ըլլալով որ Հոովմէացւոց ուղղուած Թուզ-
թին Ա. գլխուն 20րդ համարին մէջ կը
կարդոնք. — «Վասնզի գիտութիւնն Աս-
տուծոյ յայտնի է մարդկան, քանզի Աճ
խիկ յայտնեաց նոցա: Զի աներևոյթք նորա
ի սկզբանէ աշխարհի աբարածովքս իմացեալ

(*) Սկզպտականութեան ստորաբաժանում.
Ներսէս. —

ա) Դասողականութիւն

բ) Դրականութիւն

գ) Նեխալականութիւն

որ զընդունի թէ առաջադրուած հարցերը ան-
լուծելի են և կամ զանոնք կը լուծէ ժխտական
կերպով, մերժելով սեւ գոյութիւն կամ առաք-
կայական իրականութիւն, ընդունելով միայն
երեւոյթները:

տեսանին, այսինքն է մշակողենաւորութիւնն եւ զօրութիւնն և Աստուածութիւնն նորապէս ոչ գտանիցեն ամենեւին տալ պատասխանիս։ Ապա ուրեմն անկախաբար Աստուածային յայտնութենէն, մեզի համար կարեւորութիւնը կ'ընծայուի լոկ բանականութեամբ, Աստուծոյ ճանաչումին մէկ որոշ բայց անկատար հասկացողութիւնը ունենալ։

Իրերէն և առարկաներէն, այսինքն երևութական բաներէն գէպի աներևոյթը բարձրանալու, ուրիշ խօսքով իմացականութեամբ զԱստուած ճանչնալու կարելիութիւնը ունենալին մերժած է Kant իր Critique de la raison pure գրքին մէջ։ Անիկա կը պնդէ թէ տրամաբանութեամբ, իմացականութեամբ Աստուծոյ գոյութիւնը ապացուցանող համոզիչ փաստեր չենք կրնար ունենալ։ Դրապաշտութիւնն ալ կը մերժէ թէ Աստուած կրնայ ուսումնասիրութեան առարկայ ըլլալ։ Ըստ դրապաշտներու, ինչ որ անմիջականօրէն մեր զգայարաններուն հասողութեան մէջ է, կրնայ գիտութեան և փորձարկութեան առարկայ ըլլալ։ Kant և դրապաշտներ համաձայն են թէ մարդ կրնայ ճշգրիտ ըլլալ միայն երևութական և թանձրացեալ բաներու համար։ Դրապաշտութիւնը կը հաւատայ զգայարանական փորձառութեան։ և Kant կը հաւատայ թէ մարդկային միտքը այնպիսի կազմաւորում մը ունի որ չի կրնար անդրանցնիլ փորձառականութեան սահմանները և որոշ գաղափարներ ունենալ աներևոյթ աշխարհի մը գոյութիւններուն, ուստի երկուքն ալ մեր միտքը կը սահմանափակեն երևութական աշխարհի մը շրջագծին մէջ։ Գիտութիւնը կը կենայ հոն ուր կը սկսի Աստուածայինը։ Գերզգայարանական իրականութիւնները անիմանալի են։

Արդ, կ'ընդունինք թէ նիւթական մարմինները կրնանք դրապէս ճանչնալ։ Որեւէ մարմին կրնանք չափել, իր ծաւալով, ծանրութեամբ, խտութեամբ եւն։ Կը հետեւի ուրեմն թէ աննիւթ գոյացութիւններ չեն կրնար գիտական ուսումնասիրութեանց առարկայ ըլլալ։ Այս պարագան սակայն չի նշանակեր թէ աննիւթ գոյացութիւնները ուսումնասիրութեան առարկայ դարձնել բացարձակապէս անկարելիութիւն մըն է։ Այսպէս ուրեմն ի յառաջագունէ կը խոստու-

գանինք թէ մեր ուսումնասիրութեան առարկան էութիւնն է։ Ներհայեցողութիւնը կ'ըսէ թէ ոչ միայն միւրք ալ՝ եռութիւնն ալ կրնայ ուսումնասիրութեան առարկայ ըլլալ։ Բնութեան մասին մեր ճանաչողութիւնը կը սկսի մեր զգայարաններէն, քանի որ զգայարանները մեր մարմնին վրայ, դէպի արտաքին աշխարհ բացուած պատուհաններ են, և ատենց միջոցաւ ծանօթութիւններ կը հաւաքենք։ Ուստի երևութեան մասին մեր ծանօթութիւնը կրնայ հասնիլ հոն միայն, ուր՝ մեր զգայարանները կ'արտաշեն։ Մեր միտքը իբրեւ անկատար գործիք չի կրնար իմանալ Աստուծոյ էութիւնը, զմանզի ինչպէս սովորաբար կ'ըսեն՝ պարունակեալ չի կրնար պարփակիլ պարունակողը, մասնիկը աւելի մեծ չի կրնար ըլլալ քան մտողը։ Եթէ արարչագործութեան կարգին մէջ էակը հիւլէ մըն է, չի կրնար պարփակիլ շրջանակ մը։ հետեւաբար բնական է որ իր էութիւնը մեր միտքով չկարենանք իմանալ։

Աստուծոյ գոյութեան աւանդական փաստը գիտական ապացուցումը չէ։ Եթէ մեր միտքը կ'առաջնորդէ մեզ հաստատուութիւն մը մեր ուսումնասիրութեան ենթարկուելիք առարկաները չեն կրնար բացատրուիլ առանձինն, ալ ունին պատճառ մը որ կը բացատրէ անոնց սկզբնաւորութիւնը և այդպէսով հասկնալի կ'ընծայէ զանոնք մեզի, ցոյց կուտայ թէ այս պատճառը կը գտնուի մեր ուսումնասիրութեան և հայացողութեան շրջանակէն դուրս և ձեռք կը ձգուի իմաստասիրութեամբ կամ բնազանցութեամբ։ Դրական գիտութիւնները չեն կրնար ստեղծագործութեան Raison d'être-ը հաստատել, հասկնալ։ Անոնք բացատրող գիտութիւնները ըլլալէ աւելի նկարագրող են, նիւթին շուրջ կարգ մը իրողութիւններ կ'ըսեն առանց բացատրելու, առանց ըսելու թէ ինչո՞ւ այսպէս կ'ըլլայ օրինակի համար այսինչ պարագային, և ոչ այնպէս, կամ ուրիշ կերպ այնինչ պարագային։ Գիտունի մը հետաքրքրութիւնը պարզապէս երևոյթները դասաւորել կամ կարգաւորելն է։ Անիկա երբ կը փորձէ ընդհանուր իրականութիւններէն բարձրանալ գէպի նիւթին սկզբնական պատճառին, որ այս օրէնքները հասկնալի պիտի չենծայէ, գիտունը հոն՝

միայն ենթադրութիւններ կրնայ ընել: Ինչ որ հասկնալի կ'ընծայուի գրական գիտութիւններուն մէջ, արդիւնք է այն իրականութեան որ այդ գիտութիւնները կը գիմեն ընդհանրութեան՝ երեոյթներու շուրջ մութը և անհսկացողութիւնը փարատելու համար:

Աստուծոյ գոյութեան ապացոյցը հետեւաբար պէտք է անդրանցնի բոլոր փորձառական ցուցումները: Պէտք է անպայման ելլէ Տիեզերքը կը պահանջէ՝ անսահմանօրէն կատարելապետեան մը, և թէ՛ տրուած պատճառաբանութիւնները ոչ թէ վարկածային, այլ պէտք է ըլլան ճշմարիտ բացատրութիւններ:

Գիտութեանց ընդհանուր գտնակարգութիւն մէջ ուսողութիւնը կուգայ բնագիտութեան և բնագիտութեան մէջոնգը: Բնագիտութիւնը կ'ուսուցնասիրէ նիւթը ընդհանրապէս: Բնագիտութիւնը կը վերացականացնէ և կ'ուսուցնասիրէ էակը իր լինելային նկարագրին մէջ: Ուսողութիւնը կը վերացականացնէ զգացական որակները և կ'ուսուցնասիրէ քանակութիւնը միայն: Բայց Աստուծոյ գոյութեան փաստը ուսողական ճշմարտութեամբ չէ որ կ'ապացուցուի: Աստուծո ընդհանրական որեւէ կարգի չէ պատկանի, Անիկա սկզբնական և վախճանական պատճառն է. ուսողութիւնը պատճառականութեան այս երկու երեսներով չզբաղէր:

Աստուծոյ գոյութեան ապացոյցները երկու են. — Ա. — Ի յառաջագունէ կամ մակարերական (Deductif) Բ. — Ի յետագունէ կամ մակածական (Inductif): Բոլոր Սքոլաստիք իմաստասէրները կ'ընդունին մտածելու վերջին մեթոտի վաւերականութեան: Երկրորդ մեթոտին համար տեսակետները կը տարբերին: Սքոլաստիք իմաստասէրները կը մերժեն ի յառաջագունէ վիճարկութիւնը: Վանդի այդ մեթոտը որդեգրելով, Աստուծոյ գոյութիւնը ապացուցող փաստէն բան մը պակեցուցած կ'ըլլանք: Ընդհանրապէս ինչք ի յետագունէ փաստեր կը տրուին հաստատելու համար Աստուծոյ գոյութիւնը:

4) Լինելային առաջին աստիճան

5) Դաշնաւոր Տիեզերք մը:

Այս վիճարկումները կը բացատրուին հետեւեալ կերպով: —

Բնութեան մէջ գոյութիւն ունեցող որեւէ առարկայի, երեոյթի, դէպքի մասին լրիւ գաղափար մը չենք կրնար ունենալ, եթէ զայն կատարելապէս չենք ճանչնար: Մեր ծանօթութիւնը կատարեալ չի կրնար ըլլալ այնքան ատեն որ միայն գիտենք թէ Ա՝ը այսպէս է որովհետեւ Բ՝ը այսպէս է:

Մեր ծանօթութիւնը ամբողջ պիտի ըլլայ այն ատեն միայն երբ կարողանանք ըսել թէ Ա՝ը այսպէս է որովհետեւ Ք՝էն այսպէս է, և Ք՝էն ըլլալով վախճան մը անիմաստ է հարց ուղղել թէ ինչո՞ւ Ք՝էն այսպէս է: Բայց բնութեան մէջ գոյութիւն ունեցող որեւէ երեոյթի, դէպքի կամ առարկայի շուրջ իրականը ունինք հարցում ուղղելու ստուգութեան մը կարենալ հասնելու համար. ուստի Ք՝ն որուն համար ըսինք թէ ծիծաղելի պիտի ըլլար հարցում ուղղել, չի պատկանիր բնութեան, այլ դուրս է անկէ:

Երբ կը նայինք Տիեզերքին վրայ, մեր տեսողութեան առջև կը պարզուի իրողութիւն մը թէ կան բաներ որոնք ստեղծագործութեան մը արդիւնք են և կան բաներ ալ որոնք բոլորովին անկախ են: Այն ամէն ինչերը որոնք իրենց լինելութիւնը կը պարտին օւրիշի մը, կամ ներգործուած են արտաքին ուժէ մը, առաջ եկած են, ստեղծուած են, կամ կախում ունին իրենցմէ դուրս ուժէ մը: Այսպիսի գոյացութիւն մը ոչ ինքնաբաւ, ոչ ալ ինքնիրմով բացատրելի է: Որեւէ ինչ որ ստեղծուած է, ձեռքով մը արդիւնք է կամ ազդեցութիւն: Ատոնցմէ ոչ մէկը ունի իր Raison d'être-ը: Անկառժեշտ է որ այդ եղանակներէն անդին նայինք անոնց բացատրութիւն մը գտնելու համար. ուրիշ խօսքով արարչագործութենէն անդին՝ Արարիչին: ~

Այս առաջադրութեան կարեւոր կէտերէն մէկը այն է որ իրականութեան մը շուրջ տրուած իւրաքանչիւր բացատրութիւն մեզ կը մղէ քիչ մըն ալ յառաջանալ դէպի տակաւին չբացատրուած, մութ մնացած կէտ մը: Արողական ծանօթութիւն մը մեզ

1) Շարժում

2) Ներգործիչ պատճառականութիւն

3) Պատահականութիւն

պիտի հարկադրէ ետ երթալ, ըմբռնելու համար նիւթին իսկութիւնը: Իսկութիւնը երեքսածին չափ պա՛րզ, գէպք մը կամ իրականութիւն մը չէ և հետեւաբար չի պարփակուիր բնութեան մէջ գոյաւոր երեոյթներու բարգոյթի կարգին, այլ դուրս է անկէ. ասկէ կ'հզրակացուի թէ գոյացութիւններու բնութենէն վեր՝ կայ ուրիշ բնութիւն մը որուն կը պարտի իր գոյութիւնը Տիեզերքը:

Ըսուած է թէ, կարելի է գիտնալ թէ ճիշդ է Աստուածը. Բայց չենք կրնար գիտնալ ամէն բան իր բնութեան շուրջ, այսինքն թէ անկարելի է ամբողջական գաղափար մը ունենալ Աստուծոյ էութեան շուրջ: Այս մերժումը շատ օրինաւոր է և կարեւոր: Ինչո՞ւ օրինաւոր: Վասնզի երբ կ'ըսենք թէ այսինչ բանը կատարեալ է, և երբ չենք գիտեր թէ ինչպէս կատարեալ կ'ըլլայ, այսինքն չենք հետեւած անոր կատարելութեան քայլ առ քայլ, բնական է որ չհասկնանք անոր կատարելութեան մասերը:

Եւ վերջապէս եթէ միտենք որ դրապէս ոչ մէկ գաղափար ունինք Աստուծային էութեան շուրջ, պիտի իյնանք տգիտութեան մէջ ինչ որ պիտի չնորոգի մեզի իբրեւ պարկեշտ Գրիստոնեաներ: Միւս կողմէ եթէ ընդունինք թէ դրապէս կրնանք գիտնալ Աստուծոյ էութիւնը, Անոր տուած պիտի ըլլանք այն բնութիւնը զորս Տիեզերքի իրերը և ստեղծուածները ունին և որոնց մասին որոշ գաղափար մը ունինք, և հետեւաբար Աստուծոյ մասին պիտի մտածենք մարդաբանական եզրով մը, տեսանկիւնէ մը, այսինքն մեր պատկերին համաձայն:

Թողմաս Ագուլինացին այս երկու ծայրայեղութիւններն ալ կ'անտեսէ զատորոշում մը ընելով զԱստուած գիտնալուն (quia est) և Անոր իսկութիւնը ճանչնալուն միջև (quid est): Ձենք կրնար Աստուծոյ Բնութիւնը ըստ ինքեան գիտնալ, բայց կրնանք գիտնալ թէ կատարելութիւններ կը վերաբերին Իրեն: Եթէ Աստուծոյ Բնութեան մասին օգինչ գիտնայինք, Իր գոյութեան փաստերը անարժէք պիտի ըլլային. յիշաւի՛, անկարելի պիտի ըլլար փաստեր

առաջ բերել, որովհետեւ աւելորդ է ըսել, չենք կրնար գոյութիւնը ապացուցանել որեւէ բանի՝ որուն բնութեան անգիտակ ենք:

Ի՞նչ աստիճանով և ինչ պայմաններու ներքեւ կարող ենք Աստուծոյ Բնութեան մասին ծանօթութիւն ունենալ: Երբ երեւոյթի մը համար սահմանում մը կ'ընենք, նախ կ'որոշենք անոր սեռը, այդու իսկ որոշելով անոր էութիւնը յնդհանուրն (quid est in communi), յետոյ աւելցնելով սեռին վրայ այն տարբերութիւնները որոնցմով առարկան կամ ինչ որ է կը զատորոշուի միւսներէն. այդպէսով մէջտեղ կը գնենք այն բոլոր ծանօթութիւնները որոնք կ'ամբողջացնեն խնդրոյ առարկայ նիւթին բնութիւնը: Բայց կարելի չէ այսպէսով յառաջանալ, Կերբ կը փորձենք Աստուծոյ բնութեան մասին գաղափար մը կազմել: Ձենք կրնար Աստուծոյ էութեան վերաբերել սեռ մը զոր կուտայինք ուրիշ որեւէ էակի կամ առարկայի, վասնզի Աստուածային էութիւնը կ'անդրանցնի բոլոր այն աստիճանները որոնցմով մեր իմացականութիւնը կրնայ ըմբռնել. ուստի պարզ է թէ այսպիսի բան մը չենք կրնար պահանջել: Այստեղանդեք՝ պիտի չուզէինք բացարձակապէս անգէտ մնալ: Թէ և չենք կրնար գիտնալ թէ Աստուծոյ էութիւնը ի՞նչ է, սակայն կրնանք փորձել գիտնալու համար թէ ի՞նչ չէ: Փոխանակ սկսելու՝ Աստուծոյ էութենէն և դրական տարբերութիւններ աւելցնելու Անոր վրայ որոնք կարող պիտի ընեն մեզ Ձինք ճանչնալու, հաւաքենք բացասական տարբերութիւններ որոնք կարելիութիւններ պիտի ընծայեն մեզի գիտնալու թէ ի՞նչ չէ Անիկա: Այս ձեռով թէ և անկատար բայց ճիշդ ծանօթութիւն մը կրնանք ունենալ: Ինչպէս որ դրական արժէքներու տարբերութեանց պարագային, իւրաքանչիւր տարբերութեան յաւելում, կ'որոշէր նախորդ տարբերութիւնը և մեզ կը մօտեցնէր առարկային շուրջ աւելի ամբողջական ծանօթութիւն մը կազմուելու, այնպէս ալ բացասական տարբերութիւնները, որոշելով անհասանելի էութիւնը ուրիշ բազմաթիւ էութիւններէ՝ մեզ կը մօտեցնեն առարկային ճշմարիտ բնութեան:

Ժխտական այս հղանակով ձեռք ձգուած եզրակացութիւնները, երևութապէս դրա-

կան ըլլալ կը թուին, պարզապէս քողարկեալ բացասականութիւններ են: Ապա ուրեմն հարց կը ծագի թէ կարելի՞ է -- թէ՛ անկատար -- բայց զրապէս, ծանօթութիւն մը ունենալ Աստուածային էութեան մասին:

Գիտենք և որոշապէս կրնանք ըսել թէ կատարելութիւնները Աստուծոյ վերագրելի են. բայց այնքան ասին որ այդ կատարելութիւնները չարտայայտուին, ուրիշ խօսքով Աստուած չյայտնէ զանոնք մեզի, և մեան այնպէս ինչպէս կը տեսնենք զանոնք թանձրացեալ երևոյթ ունեցող ստեղծուածներուն մէջ, անգէտ պիտի մնանք Աստուածային կատարելութիւններուն: Թէ՛ և այս անգիտակցութիւնը չափով մը կը պակսի երբ .

Ա) Նկատի ունենանք թէ ոչ մէկ անկատար բան կրնայ Աստուծոյ վերագրուիլ:

Բ) Թէ այն կատարելութիւնները որոնք կրնան վերագրուիլ Աստուծոյ պէտք է գոյութիւն ունենան իր մէջ անսահման չափով մը. այսպէս պարտինք մտածել վասնզի մեր միտքը անկատար է և առաքինութիւններն ու կատարելութիւնները սովոր ենք կշռել, չափել արարածներու վրայ որոնք դարձեալ անկատար են: Մեր մտածումները սահմանափակ են, բայց երբ մեր միտքը Աստուծոյ կը բանանք, չենք կրնար Զայն ալ սահմանաւորել:

HUBERT S. B.

(Շարունակելի)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՄԱԿԱՌՑԱՆԵՐ ԱՐՄԻՄՏԱՀԱՅ ԴՐԱ-
ԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, Ե. հասար, Իրապաշտեր: 8.
Ստակո: Տպարան Սրբոց Յայրքեանց, Երևան, 1952: էջ՝ 484:

Ուրախութիւնը զոր ունինք, Յ. Օշականի Համապատկեր Արեւմտահայ Դրակահովիտի Ե, հատորը կազմող Իրապաշտներու այս հրատարակումովը, կը խորհիմքէ մերը չէ միայն, այլ բոլոր անոնց՝ որոնք տակաւին սիրող ու նախանձախնդիր կը մնան մեր գրականութեան և անով պայմանաւոր արժէքներուն: Յետոյ, այս հրատարակութիւնը և անոր յաջորդող շարքը միւս հատորներուն կուգան ամօքելուցաւ մը՝ որ մեծանուն հեղինակի մահէն վերջ տրուում կասկածներով կ'երկարածը ունէր մեր գրականութիւնը արժանորդներու հոգիին մէջ: Համապատկերներու այս շարքը, նման իր գրականութեանը, կը յորդի ոչ միայն նորութեամբ մը, ցարդ չիրագործուած մեր գրականութեան մէջ, այլ կը բարձրանայ նոր տեսակէտներու և կշիռներու յայտնաբերման, յանգելով այս կերպ մեր գրականութեան աննուաճելի համագրումին: Օշականի Համապատկերը արձանագրութիւնն է արեւմտահայ իմացական շարժումին, զեղուն մտածումի, հրմտութեան և բացատրիկ զգայնութեան տուրքերով:

Օշականը քննադատ մը չէ ուզած ըլլալ արուեստով, ճակատագիրը սակայն այնպէս է կարգադրած որ իր գործին մէկ շատ կարեւոր մասը իյնայ այս կալուածին մէջ: Միւս կողմէն սակայն Օշականի համար քննադատութիւնն ալ տեսակ մը գրականութիւն է, հոն հաստատուու համար այն բոլորը՝ որ կը պակսի մեր կեանքին ու գրականութեան: Այս է պատճառը անտարակոյս որ Համապատկերը վէպի մը հետապնդումներով ներկայանայ մեզի: Եւ արդէն ուրիշ ինչ կրնար ըլլալ, երբ փորձէինք տալ հարգատեղ մարդերն ու ապրումները իրենց ժամանակին և զայն լեցնող տաճարապետներուն ընդմէջէն: Օշական կը հաւատար թէ քննադատութիւնը այն աստիճանի միայն արժէքի մը կը վերածուի երբ դատողը կը